

بناه

حقوق حیوانات در سیره علمای شیعه

علی مشهدی
(دانشیار دانشگاه قم)

مصطفی مشهدی
(دانش آموخته حوزه علمیه قم)

با دیباچه
حجه الاسلام والمسلمین دکتر عزیزاله فهیمی
(عضو هیأت علمی دانشگاه قم)

پناه

شماره ۱-۸-۹۶۲۵۵-۶۰۰-۹۷۸ | نوبت چاپ: بهار ۱۳۹۷

شماره ۱۰۰۰ نسخه ۱۰۰۰ | مژده نظری | انتشارات: مکتب اندیشه

دفتر مرکزی: قم . بلوار شهید صدوقی . کوچه ۵۶ . پلاک ۷۴ . تلفن: ۰۲۵-۳۲۹۰۶۴۰۴-۵

www.seratolmobin.com :سایت info@seratolmobin.com :پست الکترونیکی



فهرست مطالب

۱۱	دیباچه
۱۷	۱. احترام به حیوانات: رمر مقامات اخروی و دنیوی
۲۰	۲. ترحم به حیوانات؛ مایه پیامده
۲۲	۳. امام خمینی ره و عرصه به حیوانات
۲۳	۴. نگرانی علامه و نجات جارب گربه
۲۴	۵. علامه و مرغ خانگی
۲۵	۶. آتش زدن گربه و اثروضعی
۲۶	۷. علامه و ذکر پرندگان
۲۷	۸. منع شکار
۲۸	۹. شهید مطهری ره و گربه نابینا
۲۹	۱۰. منع خشونت و سنگدلی با حیوانات
۳۱	۱۱. تعطیل شدن درس
۳۳	۱۲. ترحم به گربه
۳۴	۱۳. ناراحتی به خاطر پرستو
۳۵	۱۴. تذکره درشکه چی
۳۶	۱۵. علاقه به پرنده ها
۳۷	۱۶. مراقبت از پرنده ها

۱۷. ممنوعیت سم پاشی ۳۸
۱۸. رسیدن به حیوانات ۳۹
۱۹. همه موجودات در پناه آیت الله بهجت رحمته الله علیه بودند ۴۰
۲۰. محبت به حیوانات ۴۲
۲۱. آتش نزدن زنبور ۴۴
۲۲. لایحه جعفری و تدوین حقوق حیوانات ۴۵
۲۳. صبحانه دادن به گربه ۴۶
۲۴. توبه به سگ تنها و گرسنه ۴۷
۲۵. عقرب سیاه بزرگ ۴۸
۲۶. هتل گربه ها ۴۹
۲۷. جدا کردن بچه مار ۵۰
۳۰. جزای آزار حیوانات ۵۴
۳۱. عطوفت با مخلوقات ۵۵
۳۲. نجات حیوانی دردمند ۵۷
۳۳. سید شفقی و وسعت روزی ۵۸
۳۴. درمان درد ۶۰
۳۵. ظلم به گنجشک ۶۱
۳۶. توفیق توبه به برکت احسان به حیوان گرسنه ۶۲
۳۷. آثار احسان به مخلوقات خداوند ۶۶
۳۸. عمو جان حیوان ها را نزنید ۶۸
۳۹. رسیدگی به حیوانات ۷۰
۴۰. حکایت گنجشک کور ۷۲
۴۱. خدمت به مورچگان ۷۳
۴۲. مورچه در میان سبزی ها ۷۴

۴۳. روزی کرم	۷۵
۴۴. مأموریت مورچه‌ها	۷۶
۴۵. گربه‌ای که یقین مرابه خدا افزایش داد	۷۸
۴۶. همگی طالب یازند چه هوشیار و چه مست	۸۰
۴۷. مرگ کیبوترها و هجوم فقر	۸۱
۴۸. حیوانات را اذیت نکنید	۸۳
۴۹. علای خطر توسط گربه	۸۵
۵۰. برن خروس	۸۶
۵۱. چرا مار به یک را آتشید	۸۷
۵۲. مداوای جوجه مرغان	۸۸
۵۳. عقوبت آزار پرنده‌ان حیوانات	۸۹
۵۴. در شیر دادن بخل نکن	۹۰
۵۵. پناهگاه آهوان	۹۱
۵۶. مگر گوشت‌های تو را می خورد	۹۴
۵۷. رفع عطش از اسب تشنه	۹۵
۵۸. رقت قلب به حال مورچه	۹۶
۵۹. رحم به بچه قورباغه‌ها	۹۷
۶۰. متعرض نشدن پلنگ نسبت به زائر	۹۹
۶۱. اطاعت حیوانات از فرمان مردان خدا	۱۰۱
۶۲. اطاعت نکردن سگ از ناصبی	۱۰۲
۶۳. توسل برخی از حیوانات به امام رضا (ع)	۱۰۴
۶۴. ناله شتر	۱۰۶
۶۵. ماموریت کلاغ برای رساندن نان	۱۰۸
۶۶. خواب خروس	۱۱۰
۶۷. رفتار با حیوانات	۱۱۱

- ۱۱۳..... ۶۸. پناه پرنده‌ی کوچک
- ۱۱۵..... ۶۹. نجات بچه گربه
- ۱۱۶..... ۷۰. بابچه‌ی خود صلح کن
- ۱۱۷..... ۷۱. بی رحمی به حیوان
- ۱۲۰..... ۷۲. برکت سیر کردن یک حیوان گرسنه
- ۱۲۱..... ۷۳. دل رحمی نسبت به پرندگان
- ۱۲۲..... ۷۴. نجات جوجه‌ها
- ۱۲۳..... ۷۵. حرف زدن با حیوانات
- ۱۲۴..... ۷۶. رفتار با حیوانات
- ۱۲۵..... ۷۷. درمان دود چشم
- ۱۲۶..... ۷۸. دعای سگ گرسنه
- ۱۲۷..... ۷۹. توجه به حیوانات
- ۱۲۸..... ۸۰. حرف شنوی موش‌ها
- ۱۲۹..... ۸۱. مورچه غریب
- ۱۳۱..... ۸۲. غذا دادن به سگ مریض
- ۱۳۲..... ۸۳. الاغ زحمتکش بازار
- ۱۳۴..... ۸۴. غذا دادن به گربه
- ۱۳۵..... ۸۵. نجات از دشمن و ماموریت الاغ
- ۱۳۸..... ۸۶. ملخ‌ها و اثرزکات دادن
- ۱۴۰..... ۸۷. شرمساری سگ
- ۱۴۲..... ۸۸. فدا شدن سگ برای صاحبش
- ۱۴۵..... ۸۹. گریه شیردر عزای حضرت سیدالشهداء (علیه السلام)
- ۱۴۶..... ۹۰. اجتماع حیوانات برای عزاداری
- ۱۵۱..... ۹۱. صوت قرآن و جیک جیک گنجیشک‌ها
- ۱۵۲..... ۹۲. پاداش نیکی به بچه گنجشک
- ۱۵۴..... ۹۳. کمک به سگ تشنه

۹۴. هرچه می خورم سیر نمی شوم ۱۵۶
۹۵. کمک به بچه گربه خیس ۱۵۸
۹۶. احسان به حیوانات و توفیقات اجتماعی ۱۵۹
۹۷. حلالیت طلبیدن از گربه ۱۶۰
۹۸. روباه و مرغها ۱۶۲
۹۹. سپاسگزاری گربه ۱۶۴
۱۰۰. بیجه یکی به پرنده ها ۱۶۵
۱۰۱. مارشیر با شیخ بهایی ۱۶۶
۱۰۲. گاو در زندان ۱۶۷
۱۰۳. رأفت به حیوانات ۱۶۸
۱۰۴. کیفر عذاب پرندگان ۱۷۰
۱۰۵. غذا دادن به لیسک آیب دیده ۱۷۲
۱۰۶. توجه به پرندگان ۱۷۴
۱۰۷. رفتن با حیوانات ۱۷۶
۱۰۸. مانع عذاب ۱۷۷
۱۰۹. اکرام به حیوانات ۱۷۹
۱۱۰. پاداش محبت به حیوانات ۱۸۱

فهارس راهنما/ ۱۸۳

۱۸۴. فهرست آیات ۱۸۴
۱۸۵. فهرست روایات ۱۸۵
۱۸۶. فهرست اسامی معصومین علیهم السلام ۱۸۶
۱۸۷. فهرست اشخاص ۱۸۷
۱۹۴. فهرست اشعار ۱۹۴
۱۹۵. فهرست منابع و مآخذ ۱۹۵

به جهان دردمندان تو بگو چه کارداری
تب و تاب ما شناسی دل بی قرارداری
چه خبر ترا زاشکی که فروچکد زچشمی
توبه برگ گل زشبنم در شاهوارداری
چه بگویمت ز جانی که نفس نفس شمارد
دم مستعارداری غم روزگارداری

دیباچه

مقوله محیط زیست و به تبع آن گفتگواز حقوق حیوانات قدمت و پیشینه فراوانی در فقه و معارف اسلامی دارد که علل متعدد تاکنون مغفول واقع شده است. در میان ادیان بزرگ الهی نیز ادیان ابراهیمی، دین مبین اسلام، حقوق حیوانات را چه در سطح توصیه ها و اخلاقی و عرفانی و چه در سطح احکام مربوط به نحوه رفتار با حیوانات، موارد مورد توجه قرار داده است. حیوانات در کنار انسان ها به عنوان موجودات دارای حیات و جان از حقوق مختلفی برخوردارند. در این خصوص منابع روایی و حدیثی سرشار از توجه به این قلمرو است.

در بعضی از کتاب‌های مهم فقهی باب ویژه‌ای برای فضیلت آب و غذا دادن به حیوانات، گشوده شده است که از کتب فقهی شیعه حدائق الناضرة^۱ و از کتب فقهی عامه صحیح مسلم^۲ را می‌توان مثال زد. نفقه چهارپایان جزء واجبات از تکالیف مسلمانان شمرده شده است.^۳ رسول خدا ﷺ فرموده‌اند: «هرکس از شما سفر کرد چون در منزلی فرود آمد نخستین کار او آب و علف دادن به مرکب خود باشد».^۴

در روایت دیگر حضرت فرمودند: «صاحب گربه‌ای را در آتش دیدم که پیش و پس از آن می‌گردد و می‌خورد و او کسی بود که گربه‌ای را زندانی کرده و به آن غذا نمی‌داده و آن را با هم نمی‌کرده که از حشرات زمین بخورد».^۵ در حمایت از پرنده‌ها آمده‌اند که اگر در غفاری، فصل از تخم درآمدن پرندگان در کوچه‌ها می‌گشت و اگر جابجه گنجشکی در دست کودکی می‌دید آن را می‌خريد و آزاد می‌کرد.^۶

و نیز نقل شده که حضرت رسول ﷺ وارد بستای شتر و شتری پیش آمد و صدا در گلو می‌چرخانید و حضرت دستی بر شتر انداخت و شتر آرام شد.

۱. یوسف بحرانی، حدائق الناضرة، ج ۲۵، ص ۱۳۹.

۲. نوری، شرح صحیح مسلم، ج ۱۴، ص ۲۴۱.

۳. ابوالقاسم یزدی، ترجمه فارسی شرایع الاسلام، ج ۳، ص ۱۲۱۴.

۴. «من سافر منکم بدابته فلیبدأ حین ینزل بعلفها و سقیها». بحار الانوار، ج ۶۱، ص ۲۱۳.

۵. «رأیت فی النار صاحب الهرة تنهشها مقبلة مدبرة کانت اوثقها ولم تکن تطعمها ولا ترسلها

تاکل من خشاشة الارض». بحار الانوار، ج ۱۱، ص ۲۶۸.

۶. بحار الانوار، ج ۶۱، ص ۲۷۱.

سپس حضرت، صاحب آن را احضار کرده و فرمود که این شتر از گرسنگی به من شکایت می‌کند، آیا از خدا نمی‌ترسی که آن را گرسنه نگاه می‌داری.^۱

حقوق حیوانات تا جایی مورد تأکید قرار گرفته که چنانچه مالک در دادن نفقه حیوان کوتاهی نماید، حاکم شرع مالک را اجبار می‌نماید و اگر اجبار مؤثر واقع نشود، هرآنچه مصلحت باشد حاکم خود انجام می‌دهد. در روایتی از امام صادق (ع) آمده است که ایشان فرموده‌اند که حیوان شش - بر مالک خود دارد؛ ۱- بیش از طاقت حیوان بر آن بار نزنند؛ ۲- پشت - سوان - جلسه گفتگو قرار ندهد؛ ۳- چون از مرکب فرود آید ابتدا آن را علف دهد؛ ۴- بر حیوان داغ ننهد؛ ۵- بر صورت حیوان نزنند که تسبیح خدا می‌کند؛ ۶- چون به آب بگردد آن را آب دهد.^۲

از جمله حقوق دیگر حیوان آن است که دوشیدن شیر حیوان به طوری که به خاطر کمبود علف به حیوان آسیب برسد جایز نیست. زود هنگام فحل دادن حیوان (برای تولید مثل) به طوری که به بچه آن آسیب برسد جایز نیست.^۳ از کشتن زنبور عسل و مورچه نیز نهی شده است.^۴

از امام صادق (ع) پرسیدند: مردی که به قصد سبیدن بیهوش می‌رود آیا

۱. همان، ص ۲۷۱.

۲. شرح شرایع الاسلام، همان، ص ۷۴۹.

۳. للدابه علی صاحب‌ها سته حقوق. لا یحمل‌ها فوق طاقت‌ها ولا یتخذ ظهیرها مجلساً یتحدّث علیها و یمیدأ بعلف‌ها اذا نزل. ولا یسم‌ها ولا یضرب‌ها فی وجه‌ها فانها تسبیح و یعرض علیها الماء اذا مرّ به. وسائل الشیعة، ج ۸، باب ۹، حقوق الدابه المندوبه والواجبه، ح ۱.

۴. الحدائق الناضره، ج ۲۵، ص ۱۴۳ و ۱۴۲.

۵. بحار الانوار، ج ۶۱، ص ۲۱۰.

نماز را شکسته بخواند یا تمام؟ فرمودند: تمام بخواند چون سفر و مسیر، حق نبوده است. ^۱ از این روایت معلوم می‌شود که شکسته بودن نماز، مخصوص کسی است که سفر او معصیت نباشد ولی چون صید لاهی، سفر معصیت است، نماز چنین صیادی تمام است.

در روایت دیگر از امام باقر علیه السلام پرسیده شده است از مردی که همراه باز شکاری و سگ شکاری به شکار می‌رود و دو سه شب سفر او طول می‌کشد آیا نمازش را تمام بخواند یا شکسته؟ فرمودند: سفر او سفر لاهی است و نباید نماز شکسته بخواند. ^۲ نظر مشهور فقها نیز این است که چون کشتن بی جهت حریمات، آزار تباه کردن نعمت خدا و در جهت از دست رفتن منافع دیگران است، چنین سفری حرام و نماز در آن سفر هم تمام است. ^۳

در حقوق اسلام اقدام بیهوده برای کشتن - نوزان عملی غیر عقلایی و حرام محسوب می‌گردد. در روایت آمده است که - حتی نباید گنجشکی را بدون دلیل کشت. ^۴

محقق کرکی در بحث «عقر» (پسی کردن حیوانات در جنگ) و در نقد

۱. سنن ابی‌عبدالله علیه السلام عن الرجل یخرج الی الصید یا یقصر او یتیم، قال: یتیم لانه لیس بمسیر حق.

وسائل الشیعه، ج ۵، ابواب صلاة المسافرين، باب ۹، ح ۴.

۲. ... قال: انما خرج فی لاهو لا یقصر. همان، باب ۸، ح ۲.

۳. سید ابوالقاسم خویی، مستند العروة، ج ۸، ص ۱۱۷.

۴. و عن أبی جعفر محمد بن علی ع أنه قال من قتل عُصْفُورًا عَبَثًا أَلَى اللَّهِ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَهُ صُرَاخٌ وَيَقُولُ يَا رَبِّ سَلْ هَذَا فِيمَ قَتَلْتَنِي بِغَيْرِ ذَنْبٍ وَلِيُخَذَّرَ أَخَذَكُم مِّنَ الْمُثَلَّةِ وَلِيُجَدَّ الشُّفْرَةُ وَلَا يُعَذِّبَ النَّهْيِمَةُ... (مغربی، ۱۳۸۵، ۱۷۵)

دیدگاه مالکیت صرف بر حیوان، استدلال نموده است که چگونه در دین اسلام آزار و اذیت حیوانات، لزوم دادن آب و غذا و بار نهادن، ممنوع شده ولی پی کردن را می توان مجاز اعلام نمود.^۱ برخی دیگر در تقویت این نگاه آورده اند که در کتب فقهی عباراتی چون «لا احترام روح الحيوان»، «إن للحيوان حرمة في نفسه»، به چشم می خورد که حیوانات را دلیل داشتن روح و حرمت داشتن جان و نفس حیوان از سایر اموال جدا می نماید. همه این موارد نشان می دهد که تا چه اندازه به حقوق حیوانات - رعایت اسلامی توجه گردیده است. همین وضعیت را به تبع می توان در ریه علمای مسلمانان واقعی مشاهده نمود. امروزه با شکل گیری نهادهای محکمی حقوقی و اجتماعی در نظام مقدس اسلامی که الگوی عملی برای کشورهای اسلامی و نیز معارف اسلامی برای کشورهای غیر اسلامی بوده، می تواند که محققین و پژوهشگران عرصه علوم انسانی این مهم غافل نمانند. در این اثر نیز مؤلفان محترم تلاش نموده اند با گردآوری مواردی از سیره علما شیعه، تنها برخی از ابعاد عرفانی و اخلاقی احترام به حیوانات را نشان دهند.

پژوهش پیش رو کار بسیار زیبا و بدیع و بجایی است که توسط محققین ارجمند جناب آقای دکتر علی مشهدی عضو محترم هیأت علمی دانشگاه قم که سالها در عرصه محیط زیست قلم زده اند و نیز فاضل ارجمند جناب حجه الاسلام والمسلمین مصطفی مشهدی که از فضیلتی سخت

۱. محقق کرکی در این خصوص آورده است: «... یحرم تعذیب الدابة، و عدم إطعامها و سقیها و تحمیلها فوق الطاقة، فکیف جازت العرقية؟...» (محقق کرکی، ۱۴۱۴،

کوش حوزه علمیه قم بوده، انجام شده است. این اثر، پژوهشی است قابل تحسین که قابل استفاده اقشار مختلف از جمله پژوهشگران عرصه حوزه و دانشگاه خواهد بود. مطالعه آنرا به همگان توصیه و از زحمات این دو عزیز ارجمند تقدیر می‌نمایم. باشد که این سری پژوهش‌ها در آینده به صورت جامع‌تر و گسترده‌تر صورت پذیرد تا این بعد رحمانی و عاطفی اسلام و معرف اسلامی نیز نشر یابد.

قم - عزیزالله فهیمی
۱۳۹۵/۷/۵